

*Izvirni znanstveni članek
UDK 347.6(100),
347.626:347.65/.68(497.4)*

Dedovanje med zakoncema

VIKTORIJA ŽNIDARŠIČ SKUBIC,
*redna profesorica na Pravni fakulteti
Univerze v Ljubljani*

1. Uvod

Zakonska zveza je tradicionalno opredeljena kot trajna življenjska skupnost dveh odraslih oseb nasprotnega spola, ki je pravno urejena in iz katere izhajajo posebej opredeljene pravice in dolžnosti.¹ Danes je takšno pojmovanje zakonske zveze, ki naj bi bila omejena le na dve osebi različnega, ne pa tudi istega spola, v nekaterih pravnih redih problematizirano ali pa tudi že (zakonodajno) preseženo.² Za nadaljnjo obravnavo je predvsem pomembno, da je dedovanje med zakoncema, ne glede na to, ali zakonsko zvezo pojmujeemo kot institut, ki je namenjen zgolj heteroseksualnim parom ali pa tudi homoseksualno usmerjenim osebam, praviloma urejeno na poseben način. To predvsem pomeni, da naj bi se tovrstna vprašanja urejala s poslušom za posebnosti izrazito osebnega razmerja, v katerem sta zakonska partnerja vse do smrti enega od njiju. V prispevku me bo zanimala predvsem veljavna pravna ureditev dedovanja v zakonski zvezi v domačem pravu, hkrati pa bom, ob soočanju slednjega z različnimi vidiki razvojnih tendenc v primerjalnem pravu, opozorila tudi na posamična odprta vprašanja in dileme na tem področju. Na podlagi sprejetih sklepov bom skušala nakazati odgovore in potencialne rešitve ali pa vsaj možne smeri delovanja in razmišljanja v prihodnje.

¹ Natančneje Žnidaršič, str. 29–30.

² Na primer v Evropi v Franciji, Angliji, Španiji, na Nizozemskem, v Belgiji in drugje.

2. Zakonito dedovanje zakoncev

2.1. Ureditev v Republiki Sloveniji

V Sloveniji zapustnikov zakonec deduje na podlagi zakona bodisi v prvem bodisi v drugem dednem redu. V drugem dednem redu deduje, kadar zapustnik ni imel potomcev. Če zakonec deduje v prvem dednem redu, deli zapuščino z zapustnikovimi naravnimi ali posvojenimi otroki praviloma po enakih delih. Če zakonec konkurira pri dedovanju (tudi) z drugimi zapustnikovimi potomci ali s potomci posvojencev, veljajo glede njihovega deleža (tudi) pravila o vstopni pravici.³ Po 13. členu Zakona o dedovanju⁴ (v nadaljevanju ZD) je omogočeno tako zmanjšanje kot tudi povečanje dednega deleža zakonca v korist ali v breme dednega deleža vseh ali posameznih drugih dedičev.⁵

Če zakonec deduje v drugem dednem redu, dobi praviloma polovico zapuščine, drugo polovico pa starši ali njihovi potomci po načelu reprezentance. Vendar pa delež zakonca tudi v drugem dednem redu ni fiksen. Lahko se poveča v breme deleža zapustnikovih staršev ali njihovih potomcev, lahko pa se tudi zmanjša v korist deleža zapustnikovih staršev. Sodišče lahko dodeli upravičencu (upravičencem) celó celotno zapuščino.⁶ Če staršev ali njihovih potomcev (ki bi dedovali na podlagi vstopne pravice) ni ali (iz različnih razlogov) ne dedujejo, deduje celotno zapuščino zapustnikov zakonec.

Preživeli zakonec nima dedne pravice, če je bila njegova zakonska zveza z zapustnikom razvezana, aliza življenja zapustnika razveljavljena ali če je njegova življenjska skupnost z zapustnikom po krivdi preživelega zakonca ali v sporazumu z zapustnikom trajno prenehala. Prenehanje skupnosti življenja pomeni dejansko prenehanje zakonske zveze in ima zato glede dedne pravice enake posledice kot formalnopravno prenehanje zakonske zveze. Zakonec izgubi dedno pravico, če je zapustnik vložil tožbo za razvezo zakonske zveze in se po njegovi smrti ugotovi, da je bila tožba utemeljena. Gre za primer, ko dediči nadaljujejo postopek na podlagi tožbe, ki jo je vložil zapustnik, predvsem zato, da izločijo zakonca kot dediča. Zakonec izgubi dedno pravico tudi, kadar se njegova zakonska zveza z zapustnikom razveljavi po zapustnikovi smrti iz vzroka, za katerega je preživeli zakonec vedel ob sklenitvi zakonske zveze.

³ Natančneje glej Zupančič, Žnidaršič Skubic, str. 80.

⁴ Uradni list SRS, št. 15/76, št. 23/78, Uradni list RS, št. 17/1991-I – ZUDE, 13/94 – ZN, 40/94 – odl. US U-I-3/93-17, 82/94 – ZN-B, 117/00 – odl. US U-I-330/97-28, 67/01, 83/01 – OZ.

⁵ Natančneje Zupančič, Žnidaršič Skubic, str. 88–89.

⁶ Glej Zupančič, Žnidaršič Skubic, str. 89.

2.2. Primerjalno pravo

a) Avstrija

V skladu z avstrijskim dednim pravom⁷ deduje zakonec, če obstajajo dediči prvega dednega reda (otroci zapustnika in njihovi potomci), tretjino celotne zapuščine. Če gre za dedovanje v drugem ali tretjem dednem redu (dedovanje s starši zapustnika in njihovimi potomci ali pa s starimi starši in njihovimi potomci), deduje zakonec dve tretjini zapuščine. Kadar bi nastopilo dedovanje v četrtem dednem redu (dedovanje s pradedki in prababicami – ne pa tudi njihovimi potomci), bi dedoval zakonec celotno zapuščino.⁸ Zakonec je tudi zapustnikov nujni dedič (poleg otrok in njihovih potomcev, staršev in starih staršev), pripada mu polovica zakonitega dednega deleža, v obliki denarne terjatve (obligacijskega zahtevka), katere izplačilo lahko zahteva od (oporočnega) dediča. Vdova oziroma vdovec pridobi tudi pravico dosmrtno uporabe družinskega doma in vseh gospodinjskih predmetov, ki ga sestavljajo, v obsegu, ki zagotavlja ohranitev enake kakovosti življenja kot pred zapustnikovo smrtjo. To velja ne glede na njegove dejanske potrebe po tovrstnem prebivališču. Pravico zakonec ohrani tudi, če se ponovno poroči.

b) Nemčija

V Nemčiji je zakonec, če deduje skupaj z dediči prvega dednega reda (potomci), upravičen do četrtnine zapuščine. Če deduje z dediči drugega dednega reda (starši zapustnika ali njihovimi potomci po vstopni pravici) ali s starimi starši, je upravičen do polovice zapuščine. Če ni dedičev prvega in drugega dednega reda ter starih staršev, zakonec deduje celotno zapuščino. V Nemčiji je zakoniti premoženjski režim med zakoncema režim skupnosti povečanega premoženja (*Zugewinnngemeinschaft*).⁹ Smrt zakonca, ki je živel v takšnem premoženjskem režimu z drugim zakoncem, privede do zakonsko določenega, pavšalnega povečanja zakonitega dednega deleža zakonca za eno četrtnino. Tako zakoncu, če deduje skupaj z dediči prvega dednega reda, pripade polovica zapuščine. Če deduje v drugem dednem redu ali s starimi starši, mu pripadejo tri četrtnine zapuščine. Pri tem ni pomembno, ali sta zakonca v resnici oziroma dejansko povečala premoženje v tem obsegu. Gre za t. i. fiksno izenačitev pravic zakoncev.¹⁰ V primeru premoženjskega režima skupnosti skupnega premoženja (*Gütergemeinschaft*)¹¹ pa je tako, da

⁷ Natančneje glej Eschig, Pircher - Eschig, str. 139–204.

⁸ Loewenthal, Schwank, str. 35, ter Eschig, Pircher - Eschig, str. 179–180.

⁹ Glej Žnidaršič, str. 119–127.

¹⁰ Glej člen 1371 BGB, www.gesetze-im-internet.de (10. 4. 2015). Zavedati se je treba okoliščine, da v tem premoženjskem režimu ni dopustno razpolaganje s celotnim premoženjem enega od zakoncev brez soglasja drugega. Glej Žnidaršič, str. 120–121.

¹¹ Glej Žnidaršič, str. 128–140.

če eden od zakoncev umre, njegov delež na skupnem premoženju zakoncev tvori njegovo zapuščino in pripade njegovim dedičem. Če pa sta zakonca imela režim ločenega premoženja (*Gütertrennung*),¹² bo preživel zakonec, ki deduje z enim ali dvema otrokoma, dedoval enak delež kot slednji (oziroma slednja). Če je otrok več, bo dedoval četrtino, preostalo pa bo pripadlo otrokom. V tem primeru ni nikakršnega povečanja dednega deleža glede viška pridobljenega premoženja (kot velja za prej predstavljeni zakoniti premoženjski režim).

V Nemčiji ne poznajo nujnega deleža v klasičnem pomenu te besede, kljub temu pa zagotavljajo nekaterim najbližjim sorodnikom, ki jih je zapustnik v oporoki prezrl, med njimi tudi zakoncu, pravico do določenega denarnega zneska (*Pflichtteil*).¹³ Tovrsten nujni delež je enak polovici vrednosti zakonitega dednega deleža zakonca.

c) Italija

V Italiji zakoncu, če deduje skupaj z otroki zapustnika, pripade polovica zapuščine v primeru, ko ima zapustnik le enega otroka.¹⁴ Če ima zapustnik dva otroka ali več otrok, deduje zakonec tretjino zapuščine. Če v trenutku smrti zapustnika ni živih otrok, staršev in bratov ali sester, zakonec deduje celotno premoženje. Če so zapustnika preživel starši in (ali) bratje in sestre, pripada preživelemu zakoncu dve tretjini zapuščine. Tudi italijansko pravo ima posebno določbo o družinskem domu. Če je bil družinski dom last umrlega zakonca ali pa skupno premoženje zakoncev, ima preživel zakonec pravico prebivati v družinskem domu in tudi uporabljati vso pripadajočo gospodinjsko opremo do svoje smrti. Zakonec je upravičenec do nujnega deleža, ki znaša, če zapustnik ni imel otrok, polovico zapuščine. Poleg tega mu pripada (pod prej navedenimi pogoji) tudi pravica do bivanja v družinskem domu. Kadar pri nujnem dedovanju zakonec konkurira z otroki zapustnika, velja takšna ureditev: če je otrok eden, sta zakonec in otrok upravičena vsak do ene tretjine zapuščine; če sta otroka dva ali jih je več, zakonec dobi četrtino zapuščine, med otroke pa se razdeli polovica premoženja. Če zapustnik ni imel otrok, je pa zapustil starše, so slednji, v primeru, ko je zapustnika preživel tudi njegov zakonec, upravičeni do četrtine, zakonec pa do polovice zapuščine.¹⁵

d) Anglija

Angleško pravo določa, da v primeru zakonitega dedovanja zakoncu pripada, pod pogojem, da je preživel umrlega zakonca za časovno obdobje 28 dni in da slednji ni imel potomcev, celotno zapustnikovo premoženje (tisto, s katerim ni razpolagal na nobenega od možnih oziroma za-

¹² Glej Žnidaršič, str. 128.

¹³ Glej člene 2303–2338 BGB.

¹⁴ Glej Paton, Franchini Forlani, str. 397.

¹⁵ Prav tam.

konitih načinov).¹⁶ Če je imel zapustnik potomce, zakoncu pripade polovica tega premoženja, prav tako pa tudi osebno premoženje umrlega¹⁷ ter določen fiksni neto znesek (z obrestmi, ki tečejo od zapustnikove smrti) kot zakoniti legat. Kolikšen bo ta znesek, je odvisno od okoliščin, s kom zakonec v konkretnem primeru konkurira pri dedovanju po zapustniku. Če so to njegovi potomci, ki so stari osemnajst let ali pa so se pred dopolnjenim osemnajstim letom poročili, dobi fiksno vsoto 250.000 funtov.¹⁸ Če zapustnik ni imel potomcev, je pa zapustil starše ali polnokrvne brate ali (in) sestre, ki so dopolnili osemnajst let (ali so mlajši od osemnajst let sklenili zakonsko zvezo), bo fiksni neto znesek, ki mu pripade po zapustniku, večji, to je 400.000 funtov.

V Angliji ne poznajo instituta nujnega deleža, zakonca pa lahko skleneta dedno pogodbo. Tisti, ki se s takšnim dedovanjem ne strinja, lahko zoper zapuščino naperi ustrezen zahtevek, ki pa ne more biti stvarnopravne narave. Če premoženja, iz katerega bi se slednji lahko izplačal, ni, ker ga je na primer zapustnik zapravljal za življenje, ta oseba nima nikakršnih zahtevkov več.

2.3. Razprava

Če primerjamo ureditev zakonitega dedovanja zakoncev v primerjalnem pravu z ureditvijo v Sloveniji, opazimo kar nekaj razlik. V primerjalnem dednem pravu je zakončev položaj načeloma močnejši, kar pomeni, da deduje (s posamičnimi izjemami glede na večje ali manjše število otrok) večji dedni delež, prav tako pa mu na podlagi zakonske zveze z umrlim pripadajo določene dodatne, z zakonom posebej določene pravice, kot je na primer dosmrtno bivanje v družinskem domu in podobno.

Temeljni problem slovenske dednopravne ureditve je dejstvo, da je stara (zastarela bi bil vendarle prehud izraz), saj v temelju izhaja iz perspektive družbenega razvoja v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Družbena realnost je bila tedaj bistveno drugačna od današnje, kot izhaja že iz narave stvari oziroma iz časovne distance. Poleg tega je v Sloveniji v devetdesetih letih prejšnjega stoletja prišlo do korenitih sprememb političnega sistema in družbenega reda, saj je prešla iz socialistične družbene ureditve v kapitalistično. Vse to pa se načeloma, z nekaj manjšimi izjemami, ni odrazilo v spremembah dednopravne zakonodaje, podobno pa lahko ugotovimo tudi za družinskopravno zakonodajo. Slednje je za našo obravnavo pomembno predvsem z vidika njene interakcije z dednim pravom.

¹⁶ Glej The Inheritance and Trustees' Powers Act 2014, ki je začel veljati 1. oktobra 2014, www.legislation.gov.uk (14. 4. 2015).

¹⁷ Definicija slednjega je bila dopolnjena s sprejetjem The Inheritance and Trustees' Powers Act 2014. Glej www.legislation.gov.uk (14. 4. 2015).

¹⁸ Po novem zakonu iz leta 2014 bo ta znesek indeksiran oziroma obrestovan glede na obrestno mero Bank of England od dneva zapustnikove smrti. Glej www.legislation.gov.uk (14. 4. 2015).

Splošni trend, ki je zaznamoval razvoj dednega prava v 20. stoletju, je zmanjševanje dednih pravic sorodnikov na račun povečevanja pravic v korist zakoncev. Pred tem, na primer v Napoleonovem civilnem zakoniku, je bil zakonec pojmovan kot »tujec« v (krvni) družini zapustnika in je lahko dedoval le izjemoma, zlasti v primerih, ko zapustnik ni imel potomcev.¹⁹ Govorimo o sodobni tendenci t. i. horizontalne zaščite dedičev,²⁰ ki se kaže predvsem v skrbi za dedne pravice preživelega zakonca. To pomeni, da slednje postajajo vse obširnejše, medtem ko se dedne pravice potomcev pogosto, bodisi *de iure* ali pa *de facto*, zmanjšujejo oziroma odlagajo na čas, ko bo nastopila smrt tudi drugega zakonca (oziroma njihovega roditelja).²¹

V obdobju zadnjih nekaj let se je ta trend še nekoliko stopnjeval, tako da lahko opazamo, da so v marsikateri pravni ureditvi dedne pravice zakoncev že urejene bistveno širše od dednih pravic potomcev (in drugih sorodnikov) zapustnika. Takšen razvoj ni opazen le v prej predstavljenih državah, med katerimi je bila zadnja, ki je sprejela odločilno reformo, Anglija (leta 2014). Podobno se dogaja praktično po vsej Evropi in tudi drugod po svetu.²² Med državami s takšnim pristopom lahko omenimo tudi Belgijo²³ in Nizozemsko. Slednja se še posebej omenja kot ena tistih držav, ki so šle na področju zaščite dednopravnih pravic zakoncev zelo daleč. Po nizozemski ureditvi namreč zakoncu, ko deduje na podlagi zakona v prvem dednem redu, to je skupaj z zapustnikovimi potomci, pripada celotna zapuščina, potomcem pa le posamične (odložene) obligacijskopravne pravice.²⁴

Utemeljitev tovrstnih, sicer glede na način in obseg povečevanja dednih pravic zakoncev nekoliko različnih konkretnih rešitev, je predvsem, da sta zakonca tista, ki pridobivata premoženje skupaj, v medsebojnem sodelovanju, medtem ko otroci (in drugi sorodniki) k temu načeloma z ničimer ne pripomorejo.²⁵ Ureditve, ki je prevladovala pred tovrstnimi spremembami in preživelega zakonca kot zakonitega dediča ni posebej preferirala, je sicer dopuščala možnost, da zapustnik takšno stanje z oporoko (ali drugimi instrumenti razpolaganja *mortis causa*) spremeni. Kljub temu pa je bila to bolj izjema kot pravilo, zato je bilo treba, v skladu s prevladujočim prepričanjem v družbi, poskrbeti tudi za oblikovanje novih pravil zakonitega dedovanja med zakonci.

V Sloveniji smo vendarle, ne glede na okoliščine, ki so bile pojasnjene, v določenem, razmeroma majhnem oziroma omejenem obsegu zaznali poznavanje tendenc mednarodnega razvoja

¹⁹ Glej Castelein, str. 14.

²⁰ Pri vertikalni zaščiti pa govorimo o zaščiti potomcev in (ali) prednikov. Glej Castelein, str. 15.

²¹ Castelein, str. 15.

²² Glej na primer Castelein, str. 13.

²³ Casman, str. 158–159.

²⁴ Natančneje glej Van Mourik, str. 117–120.

²⁵ Za otroke se navaja, da velja kvečjemu obratno. Glej Castelein, str. 13.

dednega prava v okviru reforme leta 2001.²⁶ Ta je namreč (med drugim) prinesla spremembo 13. člena ZD, s katero je bila odpravljena ureditev, po kateri je zakonec pod določenimi pogoji lahko dobil manjši zakoniti delež kot otroci, če je pri dedovanju konkuriral z zapustnikovimi otroki, ki niso bili tudi njegovi (bodisi naravni bodisi posvojeni otroci). Namen stare ureditve je bil zagotoviti ugodnejši materialni položaj otrok, glede katerih je obstajala verjetnost, da zakonec zanje ne bo skrbel in jim pomagal tako, kot če bi bili njegovi otroci. Teorija je ugotavljala, da določba ne zagotavlja uresničevanja tega namena in da jo tudi sicer kazijo številne pomanjkljivosti, zaradi katerih jo je bilo treba spremeniti.²⁷ Določba je bila spremenjena tako, da danes lahko vsak od sodedičev prvega dednega reda zahteva povečanje svojega dednega deleža na račun sodedičev (ali le enega oziroma nekaterih od njih), pri čemer bo za ugoditev tovrstnemu zahtevku odločilno vprašanje socialnega oziroma premoženjskega statusa prosilca in preostalih dedičev, prav tako pa tudi velikost zapuščine. Pri navedeni spremembi je zakonodajalec izhajal iz demografske in socialne resničnosti, ki je kazala na dejstvo, da zaradi višje povprečne življenjske dobe tipični zapustnik ne zapušča mladoletnih in nepreskrbljenih otrok. Otroci so navadno stari nekje med 40 in 60 let in so si praviloma že ustvarili pogoje eksistence, lahko tudi ob pomoči zapustnika. Dodatnih virov preživljanja s povečanjem dednega deleža zato pogosto ne potrebujejo otroci zapustnika, temveč prav preživeli zakonec, zato ga je ureditev v tovrstnih pravicah izenačila z zapustnikovimi potomci.

3. Oporočno dedovanje zakoncev

3.1. Ureditev v Republiki Sloveniji

Na podlagi oporoke lahko, kot velja na splošno, s svojim premoženjem za primer smrti razpolaga tudi eden od zakoncev v korist drugega zakonca. Do novele ZD iz leta 2001 je zakon v 100. členu določal, da razvezani zakonec izgubi pravico do koristi iz oporoke, če je zapustnik napravil oporoko pred razvezo. Zakon je torej štel, da je bil zapustnikov motiv za razpolaganje v korist zakonca v bodoči okoliščini: v trajanju zakonske zveze do časa, ko nastopi dedovanje, to je do njegove smrti. Ker naj bi se zapustnik v tej okoliščini zmotil, razpolaganje *ex lege* ni bilo veljavno. Z novelo je bila določba, po kateri je preživeli razvezani zakonec *ex lege* izgubil vse koristi iz oporoke, ki jo je njegov bivši zakonec napravil pred razvezo, črtana. Predpis je bil namreč sporen, saj je sledil stališču, da je oporočitelj napravil oporoko v korist preživelega zakonca zato, ker je bil tedaj njegov zakonec oziroma ker je menil, da bo ostal njegov zakonec do smrti ter da bi oporoko nedvomno sam preklical, če bi se na to spomnil. Takšen sklep je zakonodajalec štel za preveliko presumiranje oporočiteljeve volje in naj bi bil kot takšen v na-

²⁶ Uradni list RS, št. 67/01.

²⁷ Glej Zupančič, Žnidaršič Skubic, str. 88.

sprotju s svobodo testiranja, zaradi česar je tudi prišlo do razveljavitve predstavljene določbe. To pomeni, da domneva o preklicu določila oporoke, v katerem je oporočitelj razpolagal v korist zakonca, če je bila zakonska zveza pozneje razvezana, ne velja več. Ker za zakonca tako nimamo posebne ureditve, veljajo vsa splošna pravila glede veljavnosti oporočnih razpolaganj v korist zakonca.²⁸

3.2. Nekatera (odprta) vprašanja oporočnega dedovanja zakoncev

a) Razveza zakonske zveze in domneva preklica oporoke

Kot je bilo pojasnjeno, v Sloveniji velja, da lahko zakonec na podlagi oporoke, enako kot to velja na splošno, razpolaga s svojim premoženjem za primer smrti tudi v korist drugega zakonca. Podobno je problematika urejena v italijanskem pravu. Ker omenjeno vprašanje v zakonodaji ni posebej urejeno, prevladuje stališče (teorije in sodne prakse), da obstoj ali neobstoj zakonske zveze nimata posebnega vpliva na veljavnost posameznikove oporoke.²⁹ Podobno stališče je sprejeto tudi v avstrijski pravni ureditvi. Razveza zakonske zveze načeloma ne vpliva na veljavnost obstoječe oporoke, razen v primerih, ko je to v oporoki drugače določeno.³⁰

Drugačno je stališče v nekaterih drugih pravnih ureditvah. Tako na primer v Nemčiji razveza zakonske zveze načeloma izniči oziroma razveljavi naklonitve, ki so bile dane zakoncu na podlagi oporoke, napravljene pred razvezo. Enako velja tudi za naklonitve, ki so bile v oporoki namenjene zaročencu, če je bila zaroka razdrta pred smrtjo oporočitelja. Kljub temu pa lahko v takšnih primerih oporoka ostane v veljavi, če lahko domnevamo, da bi zapustnik želel razpolagati na enak način kljub nastopu tovrstnih okoliščin.³¹ V Angliji velja, da se po razvezi zakonske zveze oporočna naklonitev oporočitelja bivšemu zakoncu upošteva tako, kot da je ta umrl v trenutku pravnomočne odločbe o razvezi zakonske zveze. To pomeni, da v trenutku uvedbe dedovanja po oporočitelju ni več živ in zato po njem tudi ne more dedovati. Drugače bo le v primeru, ko lahko iz oporoke razberemo drugačen namen oporočitelja.³²

b) Oporoka, napravljena pred sklenitvijo zakonske zveze

Vprašanje, ki ga nekatere ureditve v tujini posebej izpostavljajo in tudi pravno urejajo, je veljavnost oporoke, ki jo posameznik napravi, še preden sklene zakonsko zvezo z njegovim (preživelim) zakoncem. V skladu s prej predstavljeno ureditvijo oporočnega dedovanja v Sloveniji

²⁸ Natančneje glej Zupančič, Žnidaršič Skubic, str. 114–127.

²⁹ Glej Paton, Franchini Forlani, str. 393 in naslednje.

³⁰ Glej Loewenthal, Schwank, str. 34.

³¹ Glej člen 2077 BGB.

³² Glej Wood, Smith, str. 230–231.

je jasno, da posebnih pravil na tem področju nimamo. To pomeni, da se tudi v teh primerih uporabljajo splošna pravila za presojanje veljavnosti oporoke. Če bo oporoka sicer izpolnjevala pogoje za veljavnost,³³ bo veljavna, ne glede na to, ali je morda v njej oporočitelj zakonca iz pozneje sklenjene zakonske zveze v celoti prezrl. Podobno stališče sprejema tudi avstrijsko pravo.³⁴ V Nemčiji omenjena okoliščina sicer ne bo imela avtomatičnega vpliva na veljavnost oporoke, vendarle pa jo bo mogoče zaradi tega izpodbijati.³⁵ Zakonec mora dokazati, da oporočitelj v njej ni razpolagal v njegovo korist, ker mu njegov obstoj takrat še ni bil znan. Kljub temu zakonec ne bo uspešen, če se v konkretnem primeru lahko domneva, da bi zapustnik razpolagal na enak način, četudi bi mu bilo tedaj dejansko stanje (obstoj zakonca) znano.³⁶ V Angliji velja, da zakonska zveza avtomatično prekliče oporoko, ki je bila napisana pred njeno sklenitvijo, razen če je v njej izrecno navedeno, da je bila napravljena v okviru namena skleniti zakonsko zvezo s prav to osebo (to je preživelim zakoncem).³⁷

c) Nevrednost dedovati na podlagi oporoke

Zanimiva je določba avstrijskega prava, po kateri velja, da zakonec, za katerega je bilo ugotovljeno, da je zakrivil prešuštvo ali incest, ne more dedovati na podlagi oporoke po svojem zakoncu.³⁸ Po našem pravu se, nasprotno, pričakuje, da bo v takšnem primeru zakonec, če bo menil, da je to potrebno, sam poskrbel za preklic (spremembo) oporoke oziroma njenega določila. To velja tako v primeru, ko je zakonska zveza s takšnim partnerjem do trenutka zapustnikove smrti še obstajala, kot v primeru, da je prenehala že pred zapustnikovo smrtjo, vendar slednji oporoke v korist bivšega zakonca kljub temu ni preklical oziroma spremenil. Potrebno je torej njegovo voljno ravnanje oziroma odločitev za to, kar je načeloma pravilna in utemeljena rešitev. V takšnem primeru bi bilo mogoče, da bi zakonec, v skladu z določbami o razdedinjenju nujnih dedičev,³⁹ drugemu zakoncu tudi odvzel nujni delež. Za primer, ko zakonec za navedeni okoliščini za življenja in vse do svoje smrti ni vedel in torej tudi, če bi to morda želel, oporoke objektivno ni mogel preklicati oziroma spremeniti, pa v našem pravu ni prave rešitve. Ne poznamo namreč domneve o preklicu oporočnega določila v korist nezvestega ali incestnega zakonca. V skladu z našo ureditvijo razlogov za dedno nevrednost⁴⁰ obravnavani

³³ Natančneje glej Zupančič, Žnidaršič Skubic, str. 114–127.

³⁴ Glej Loewenthal, Schwank, str. 34.

³⁵ Glej Bauer, str. 268.

³⁶ Glej člen 2079 BGB, ki je sicer namenjen splošno v korist vseh upravičencev do izplačila nujnega deleža.

³⁷ Glej Wood, Smith, str. 230.

³⁸ Glej Loewenthal, Schwank, str. 38.

³⁹ Glej 42. člen ZD.

⁴⁰ Na dedno nevrednost pazi sodišče po uradni dolžnosti. Glej Zupančič, Žnidaršič Skubic, str. 75–78.

okolščini namreč ne pomenita utemeljenega razloga za njeno razglasitev.⁴¹ To pa pomeni, da omenjenih dveh okoliščin naše dedno pravo očitno ne šteje za kršitev tako pomembnih pravic in vrednot zapustnika, da bi za njihovo varovanje v njegovem imenu morala (ob presumeranju njegove volje) poskrbeti država (zakonodajalec). Prevladalo je stališče, da zadostuje, da na ta način poskrbimo za varovanje zapustnikove pravice do življenja, njegove svobode testiranja, interesov glede njegovega preživljanja zagotavljanja ustrezne pomoči, kadar bi jo potreboval. Glede vseh preostalih okoliščin neprimerne (nemoralne, sicer nesprejemljivega) ravnanja prepuščamo odločitev zapustniku samemu.

Morda bi v prihodnje vendarle veljalo razmisliti, ali je seznam razlogov za dedno nevednost smiselno razširiti še s katero od navedenih ali morebitnih drugih (hujših) pregrešitev zoper zapustnika.⁴² Še posebej je to pomembno ob zapustnikovem nepoznavanju obstoja tovrstnih okoliščin, ki se lahko razkrijejo šele po njegovi smrti. To ga onemogoča pri avtonomnem izražanju lastne volje, k varovanju katere teži tudi naša dednopravna ureditev. V primeru oporočiteljevega poznavanja tovrstnih ravnanj njegovega zakonca (ali v trenutku njegove smrti celo že bivšega zakonca) in kljub temu opravljenega oporočnega razpolaganja v njegovo korist (oziroma ohranitve pred tem zapisane oporoče v korist takšnega zakonca) pa bi bilo tudi v prihodnje prav, da zapustnikovo voljo spoštujemo, saj je v tem primeru očitno, da mu je tovrstno ravnanje odpustil.⁴³

3. Sklep

V Sloveniji nas na področju pravne ureditve dedovanja v prihodnje čaka veliko dela: zakonodaja je stara in ne ustreza več potrebam oziroma legitimnim interesom posameznikov (zapustnikov in dedičev). Ugotovljeno velja tudi za področje dedovanja med zakonci.

Na tem področju bo treba razmisliti predvsem o prevetritvi obstoječega zakonitega dedovanja zakoncev, zlasti v smislu ustreznosti velikosti dednih deležev, ki pripadejo zakoncu v posamičnem dednem redu. Upoštevaje primerjalnopravni pregled in razvojne (zlasti demografske in sociološke) trende bi morali deleže nekoliko povečati tako pri dedovanju v prvem kot tudi pri dedovanju v drugem dednem redu. Še bolj kot navedeno pa se mi zdi pomembno poskrbeti za dostojne bivanjske razmere preživelega zakonca tudi po smrti zakonca, ki je bil lastnik, solastnik ali skupni lastnik njunega prebivališča oziroma družinskega doma. Rešitve, ki so sprejete v primerjalnem pravu, zlasti v smislu ohranitve pravice do dosmrtnega bivanja v družinskem

⁴¹ Glej 126. člen ZD.

⁴² Incest oziroma krvoskrunstvo je kaznivo dejanje, ki ga slovenski Kazenski zakonik opredeljuje v 195. členu. Glej KZ-1-UPB2, Uradni list RS, št. 50/12.

⁴³ Primerjaj Zupančič, Žnidaršič Skubic, str. 78.

domu, se mi zdijo načeloma uporabne tudi za naše pravo. Obstoječa ureditev, ki zakoncu, ki je z zapustnikom do njegove smrti živel v skupnem gospodinjstvu, zagotavlja zakoniti (pre)legat v smislu gospodinjstkih predmetov, ne zadošča.

Pomembna okoliščina, ki jo bo treba upoštevati pri načrtovanju razvoja dednega prava v prihodnje, je nedvomno tudi morebitna nova družinskopravna zakonodaja. Tradicionalno je namreč družinsko pravo temeljna podlaga oziroma navezna okoliščina za oblikovanje ustreznega sistema dedovanja. To še posebej izrazito velja za primerno ureditev zakonitega in v sklopu tega tudi nujnega dedovanja. Tudi pomembne spremembe na področju pravnega urejanja premoženjskega režima med zakoncema, zlasti v smislu dovoljevanja sklepanja ženitnih pogodb, ki bi, ob zakonitem premoženjskem režimu zakoncev, uvedle še tako imenovane pogodbene premoženjske režime,⁴⁴ bodo v novi dednopravni ureditvi nedvomno morale biti ustrezno upoštevane.

Literatura

- Bauer, L. H., Germany, v: Garb L., Wood, J., *International Succession*, Oxford University Press, Oxford, 2012, str. 267–284.
- Casman, H., *Comparative Law: Belgium*, v: Castelein, C., Foqué, R., Verbeke, A., *Imperative Inheritance Law in a Late-Modern Society*, Intersentia, Oxford, 2009, str. 153–165.
- Castelein, C., *Introduction and Objectives*, v: Castelein, C., Foqué, R., Verbeke, A., *Imperative Inheritance Law in a Late-Modern Society*, Intersentia, Oxford, 2009, str. 1–37.
- Eschig, P. A., Pircher - Eschig, E., *Das österreichische ABGB – The Austrian Civil Code*, Lexis Nexis Verlag, Wien, 2013.
- Loewenthal, M., Schwank, F., Austria, v: Garb, L., Wood, J., *International Succession*, Oxford University Press, Oxford, 2012, str. 33–46.
- Paton, G. A., Franchini Forlani De, B. J., Italy, v: Garb L., Wood J., *International Succession*, Oxford University Press, Oxford, 2012, str. 393–411.
- Van Mourik, M. J. A., *Comparative Law: The Netherlands*, v: Castelein, C., Foqué, R., Verbeke, A., *Imperative Inheritance Law in a Late-Modern Society*, Intersentia, Oxford, 2009, str. 107–122.
- Wood, J., Smith, H., England and Wales, v: Garb, L., Wood, J., *International Succession*, Oxford University Press, Oxford, 2012, str. 229–245.
- Zupančič, K., Žnidaršič Skubic, V., *Dedno pravo*, Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, 2009.
- Zupančič, K., Novak, B., Žnidaršič Skubic, V., Končina Peternel, M., *Reforma družinskega prava*, Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, 2009.
- Žnidaršič, V., *Premoženjska razmerja med zakoncema*, Bonex, Ljubljana, 2002.

⁴⁴ Natančneje Zupančič, Novak, Žnidaršič Skubic, Končina - Peternel, str. 182–192.